

לדברי רב יהודה, אפילו ולדי הולדות פטורים מן הבכורה. ורב הונא חולק. הלכה כרב הונא (רמב"ם ורא"ש). והרמב"ן כתב שהדבר בספק. העמיד לנכרי את הולדות תחת האמהות (שפירש לו שיוכל לגבותם, והרי גיבה וחזיק את כחו. ואפילו לא מתו האמהות אלא אמר לו לכשימותו יוכל לגבות את הולדות. רש"י ועתוס) – אפילו ולדי ולדות פטורים. רשב"ג חולק וסובר שאפילו עד עשרה דורות ויותר – פטורים, שאחריותו לנכרי. רב הונא פרש שרשב"ג מתיחס לאופן שהעמיד ולדותיהן תחת אמותיהן. ומשמע ממהלך הגמרא שלדעת רב יהודה מתפרשים דברי רשב"ג אף ללא העמדה.

דף יז

כד. א. רחל בת רחל בת עז, וכן רחל בת עז בת רחל – האם דינה כ'נדמה' לענין בכורה; ראשית הגז; קרבן? מה דין צמרה לענין שעטנז, ציצת וטומאת נגיעים?
ב. הדלה גפן על גבי תאנה – האם יינה כשר לנסכים?

א. רחל בת רחל בת עז; פרשו בגמרא שלרבי מאיר חייבת בבכורה ואינה בגדר 'נדמה', ולחכמים – פטורה. איבעית אימא, מחלוקתם ברחל בת עז בת רחל, האם חזרה שיות למקומה אם לאו. לפירוש רב אשי, לא נחלקו ר"מ וחכמים בדבר זה.

הרא"ש (וכ"ה בטור יו"ד שטו) פסק לפטור כחכמים. ואילו הרמב"ם השמיט דין זה. וכתב בבית יוסף שדעת הרמב"ם להלכה שחייב, ויש אומרים שגם לדעת הרמב"ם פטור. וכן פסקו אחרונים.

לענין כמה דברים אמרו אמוראים שמודה ר"מ שאינה כשאר בהמות; פסולה לקרבן שעיר של ראש חדש (אחד) – המיוחד ובא מששת ימי בראשית. רבי יוחנן.

הוא הדין לשעיר הרגלים (רש"י ותוס'). יש אומרים שאין פסול אלא לקרבן חובה או קרבן ציבור (ע' במפרשים);

אין לוקים על צמרה משום כלאים (הוקש צמר לפשתן שלא נשתנה. רבי אחא בר יעקב). ואסור משום מראית העין (רמב"ם). ופרש בכסף-משנה שאין מקור לאסור מן התורה. והגר"א (יו"ד רחצב) כתב שמשמע בגמרא שהוא איסור תורה אלא שאין לוקין; צמרה פסול לתכלת (רב פפא); ואינו מטמא בנגעים (רב נחמן בר יצחק) – כפשתן שלא נשתנה. הרמב"ם הביא הלכות אלו לענין רחל בת עז.

ב. הדלה הגפן על גבי תאנה, כיון שנשתנה ריחו פסול לנסכים. כן אמר רב אשי (זבח ונסכים) – מה זבח שלא נשתנה אף נסכים).

כל שכן אם הרכיב שני אילנות, הפירות פסולים לנסכים (ע' ט"ז או"ח תרמט; שו"ת דובב מישרים ח"א סוס"י לא).

והוא הדין לשאר שינויים ביין כגון שנתבשל וכדו', הגם שהם משביחים ולא גורעים, פסולים לנסכים משום שינוי (ע' בשו"ת הריב"ש י; תשב"ץ ח"א פה).

דפים יז – יח

כה. האם 'אפשר לצמצם' אם לאו? מהן הנפקות המבוארות בסוגיא?

לדעת רבי יוסי הגלילי, אפשר לצמצם אפילו בידי שמים. ולדעת חכמים אי אפשר לצמצם. ומסקנת הסוגיא שאפילו דבר שביד האדם המכוין לצמצם אי אפשר לחכמים (כפרש"י). ואולם במדות הכלים והמזכה שאמרה תורה, אעפ"י שאי אפשר לצמצם אין חוששים בדבר ועושים כפי הנראה לעין, שכך ניתנה המצוה לעשות.

הר"י כתב (עתוס' כאן ועירובין ה'רא"ש) שלהלכה אנו נוקטים אפשר לצמצם בידי אדם, ולא בידי שמים. והרמב"ם פסק (רוצח ט, ח) לענין עגלה ערופה שא"א לצמצם אפילו בידי אדם, כחכמים (וע' גם בתוס' בשם הר"ם שמעון).

הנפקות המבוארות בסוגיא: שני זכרים שיצאו מרחם אמם שלא ביכרה – לריה"ג נתקדשו שניהם בקדושת בכורה (הזכרים). וחכמים אומרים: אי אפשר לצמצם, ורק אחד משניהם נתקדש (שאינן לנו לתלות מספק שיצאו שניהם כאחד ממש. עתוס').

כאמור, הלכה כחכמים (רמב"ם בכורות ה, א; יו"ד שיח, א), ודינם כדלהלן יה.

וכן חלל שנמצא מכוון בין שתי עיריות; לר' אליעזר, שתיהן מביאות עגלה ערופה כי אפשר לצמצם בידי אדם, והרי המדידה מכוונת בצמצום, וקרבה שאמרה תורה – אפילו קרובות. ויש תנא הסובר קרבה ולא קרובות, ולפיו לא היו עורפין כלל. לדעת חכמים א"א לצמצם ויביאו עגלה אחת בשותפות ויתנו שתכפר עבור העיר הקרובה משניהם.

יש מקומות בהם מודה רבי יוסי שא"א לצמצם, כגון כלי חרס שנשבר לשנים – אין להניח שחלקיו שוים, שהרי אינו נשבר בקו חלק ויש בו גומות ובלטות.

דף יח

כו. שני זכרים שנולדו ואין ידוע מי מהם הוא הבכור; –

א. מה דינם לענין קדושת בכורה ונתינה לכהן?

ב. מה דינם לענין מתנות זרוע לחיים וקבה? ומה דין המתנות בשאר ספק בכור ומעשר-בהמה?

ג. מת אחד מהם – מה דין השני?

ד. מה הדין בספקות-לידה בזכר ונקבה, בשני זכרים ונקבה, בשתי נקבות וזכר, בשתי נקבות ושני זכרים?

א. שני זכרים שנולדו לרחל שלא ביכרה ואין ידוע מי מהם קדם; אמר רבי טרפון (ברישא): הכהן בורר לו את היפה. ופרשו בגמרא טעמו, שיש להניח שהמשובח יצא ראשונה. ואמרו שלבסוף חזר בו רבי טרפון שהדבר בספק. רבי עקיבא אמר: המוציא מחברו עליו הראיה, הלכך הכהן יטול את הכחוש (אם הבהמות ברשות בעליהן).

יש לומר שגם רבי טרפון מודה לדון המוציא מחברו עליו הראיה, אפילו ברועה כהן (ע' להלן).

כיון שיש לבעלים חזקת 'מרא קמא' כלפי השמן (עפ"י חזו"א. ו"ח).

הזכר הנשאר ביד הבעלים – ירעה עד שיסתאב (ואסור בגיזה ועבודה ונאכל במומו לבעלים), שהרי הוא ספק בכור.

אפשר שגם רבי טרפון קודם חזרה מודה בדבר, כי עכ"פ לא יצא הדבר מידי ספק (חזו"א).